

**TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA KO'RGAZMALILIK VA
ULARNI TAYYORLASH**

*Toshkent Amaliy fanlar universiteti,
"Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va
metodikasi" kafedrası katta o'qituvchi
Deykanova Ra'no Bakirovna
Toshkent amaliy fanlar universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi
Bo'riyeva Shodiya Jabborovna*

Annotatsiya: Tasviriy san'at darslarida ko'rgazmalilik va ularni tayyorlash dolzarb va asosiy pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy va didaktik izlanishlar, zamon talablari bilan uyg'unlikda, o'qitish jarayonini optimallashtirish va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Chunki zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikr yuritish, yaratuvchanlik va amaliy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish uchun vizual vositalarning, ko'rgazmali materiallarning va didaktik vositalarning o'rni beqiyosdir.

Kalit so'zlar: ko'rgazmalilik, tasviriy san'at, dars jarayoni, didaktik materiallar, vizual materiallar, yaratish usullari, maktab o'quvchilari, pedagogik metodlar, san'at asarlari, tayyorlash texnologiyalari.

Ko'rgazmalilik tamoyili bugungi kunda nafaqat tasviriy san'at, balki barcha fanlarni o'qitishda asosiy didaktik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Bu tamoyil asosida o'quvchilar o'zlashtirayotgan mavzuni real narsalar, modellar, slaydlar, maketlar, plakatlar, albomlar, rangtasvir, grafik asarlar, amaliy san'at namunalarini ko'zdan kechirishi, ularni tahlil qilishi va shu asosda o'z tasavvurlarini kengaytirishi mumkin bo'ladi. Tasviriy san'at darslari uchun tayyorlanadigan ko'rgazmali materiallar mazkur sohada o'quvchilarning estetika, fazoviy tasavvur, rang va shakl hislari, tuyg'ularini rivojlantirish, ularni mustaqil ishlashga undash kabi jihatlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonida ko'rgazmalilik nafaqat tayyor asarlarni ko'rsatish, balki ularni tahlil qilish, muhokama qilish, gapirtirish orqali o'quvchining fikrlash jarayonini faollashtiradi. Bu o'z navbatida ta'lim-tarbiya jarayonining interfaol usullarini joriy qilish, o'quvchilarga axborotni yaxshiroq eslab qolish, mustahkamlash, amalda qo'llash imkonini beradi. Ko'rgazmalilik asosidagi darslarni tashkil qilishdan oldin esa qator didaktik va metodik tayyorgarlik ishlarini to'g'ri olib borish zarur. Ko'rgazmali materiallarni tayyorlash pedagogning, jumladan, tasviriy san'at o'qituvchisining puxta rejalashtirilgan ishini talab etadi. Avvalo, dars mavzusi, o'quvchilarning yosh xususiyatlari, sinfnig texnik ta'minoti e'tiborga olinadi.

Shundan so'ng, dars mavzusiga mos modellar, slaydlar, ulkan formatli matolar, rassomlar asarlari, volumetrik va planar maketlar, diagrammalar, rang palitrasi, shakl va ingichka detallarning ko'zga ko'rinarli variantlari, didaktik kartochkalar va boshqa ko'rgazmali vositalar tayyorlanadi yoki tanlab olinadi. Bunda, ayniqsa, o'quvchilarning diqqatini jalb qilib, mavzuga kirishishini yengillashtiradigan, amaliy mashg'ulotlar orqali mavzuni chuqur o'zlashtirishiga yordam beradigan noyob yondashuvlardan foydalanish zarur [1].

Ko'rgazmalilik faqat oddiy ko'rsatmalardan iborat bo'lmashligi, balki mavzuning nazariy va amaliy asoslarini uyg'unlashtiradigan, zamonaviy pedtexnologiyalardan foydalangan tarzda tashkil qilinishi taqozo etiladi. Ko'rgazmali materiallarni tanlash va tayyorlashda o'qituvchi bir necha mezonlarga rioya qilishi shart: bu avvalo ularning estetik qiymati, didaktik ihchamligi va yangiligi, zamonaviyligi, mavzuga mosligi, o'quvchilar yoshiga, bilim darajasiga mosligi, funkcionalligi, ko'rgazmalarning barqarorligi va sifatidir. Ta'lim jarayonida ko'rgazmalilikni to'g'ri tashkil etish uchun har bir dars rejasi, ishlatiladigan materiallar, mashg'ulot davomida bajariladigan mustaqil ishlar va ularning bosqichlari aniq belgilab olinadi. Darsning kirish, asosiy va yakuniy bosqichlarida ko'rgazmali vositalar o'z o'rnida, loyiha metodlari yoki guruhli ishlash orqali qo'llanadigan materiallar esa dars mazmuniga yaxlit holda singdiriladi. Bu orqali har bir o'quvchi o'z dunyoqarashiga mos, mustaqil va kreativ fikrlash hamda tasviriy ko'nikmalarni mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Tasviriy san'at darslarida ko'rgazmali materiallarni tayyorlashda o'qituvchi muallif sifatida o'z pedagogik kreatividan keng foydalanishi lozim. Loyihalash, eskiz qilish, grafika va kompozitsiya asoslarini qamrab olgan mustaqil ishlarni tashkil etishda turli texnik vositalardan, zamonaviy multimediya, raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. San'at asarlari reproduksiylari, matnli va vizual ma'lumotlar, interaktiv plakatlar, slaydlar, texnik chizmalar, stilizatsiya imkoniyatlari, shuningdek, didaktik o'yin elementlaridan foydalangan holda dars samaradorligi oshiriladi [2].

Ko'rgazmalilikni tashkil etishda o'quvchilarning ishtirokiga ham katta e'tibor qaratiladi. Shuning uchun sinf yoki guruh bo'lib tayyorlanadigan loyiha ishlari, tematik ko'rgazmalar, rasmlar tanlovi, mustaqil ijodiy topshiriqlar orqali o'quvchilarda faollik, mustaqillik va mas'uliyat hissi oshadi. Sinf devoriy bezaklari, san'at burchaklari, rassomlar ijodiyoti haqida burchaklar tashkil qilish, ularni darsga tayyorlash ham pedagogik jihatdan ijobiy natija beradi. Shu tarzda, har bir darsda faqat nazariy emas, balki amaliy-mashg'ulot elementlari ustuvor bo'ladi. O'qituvchi tomonidan tayyorlanadigan ko'rgazmali materiallar real hayotdagi voqealar, an'anaviy va zamonaviy san'at yutuqlariga asoslanadi. Ular o'quvchilarda tasviriy va badiiy qarash, tuyg'u, did va tarbiya hissini tarbiyalaydi. Har bir tasviriy san'at darsi uchun turli janrdagi rasmlar, naqshlar, bezak va badiiy asarlardan foydalanish, turli texnologik

usullardan foydalanib, o'quvchilarning san'atga, ijodkorlikka bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Ko'rgazmalilik darsda nazariy bilimlarni mustahkamlash bilan birga, ularni amaliy faoliyatga o'tkazishda ham yordam beradi. Ko'rgazmali materiallarni tayyorlash jarayonida ularning funksionalligi, har xil dars bosqichlarida ishlatish imkoniyati, ularni saqlash va yana qayta ishlatish osonligi muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Qo'shimcha ravishda, maktab sharoitiga mos va mustahkam materiallarni tanlash, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ranglar va shakllardan foydalanish, materialga did bilan yondashgan holda estetik dizayn berish zarur [3].

Ko'rgazmalilik nafaqat tasviriy san'at darslarining, balki umuman butun ta'lim-tarbiya tizimining asosiy qismlaridan biri ekanligini esdan chiqarmaslik lozim. Chunki ongli, mustaqil va kreativ shaxsni tarbiyalash, uni san'at bilan bog'lash, did va tuyg'u orqali madaniyatga yetaklash uchun vizual ko'rgazmalilik ortidan keladigan tarbiyaviy ahamiyat muhim sanaladi. Barcha jarayonlarda darsdan tashqari mashg'ulotlar, san'at galereyalari yoki muzeylarga tashrif, tematik loyiha va tanlovlar, fotoko'rgazmalar tashkili orqali o'quvchilar bilimini mustahkamlash va kengaytirish lozim. Bu orqali ularning olamga bo'lgan qarashi, san'at asarlariga nisbatan bahosi va yondashuvi barpo etiladi. San'at darslarida zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalar, kompyuter grafikasi va 3D modellash, interaktiv dars vositalari har tomonlama voqelikda aks etayotgan ko'rgazmalilik sifatini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Multimedia resurslari yordamida real hayotdagi voqealarni, rassom ijodiyoti jarayonini to'laqonli tasavvur qilish imkoniyati yaratiladi. O'qituvchi esa shu va boshqa vositalardan foydalanib, har bir o'quvchining o'ziga xos qobiliyatini ro'yobga chiqaradi. Bu sohada erishilayotgan natijalardan kelib chiqib aytish mumkinki, tasviriy san'at darslarini ko'rgazmali materiallar asosida tashkil etish ilg'or didaktik tamoyillardan bo'lib, zamonaviy o'quvchining ijodiy va intellektual rivojiga xizmat qiladi. Mavzuni aniq va samarali ko'rsatish, uni oson o'zlashtirish, badiiy did va his-tuyg'uni shakllantirish uchun ko'rgazmalilik tamoyili tubdan yangicha yondashuv, ayni damda, kelajak uchun strategik nuqtayi nazarga ega metodik asosdir. Ko'rgazmalilik asosida olib borilgan har bir dars o'quvchida nafaqat san'atga, balki hayotdagi voqea-hodisalarga ham o'ziga xos estetik nigoh, tahlil qobiliyati, badiiy tafakkur va mustaqil yondashuvni shakllantiradi. Bu esa, yurtimizda san'at va madaniyat taraqqiyotining uzviy va muhim bo'g'inini tashkil etadi [4].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, tasviriy san'at darslarida ko'rgazmalilik va ularni tayyorlash jarayoni puxta metodik jihatdan asoslangan, didaktik jihatdan aniq yo'naltirilgan va kreativ tarzda tashkil etilgan amaliy-mashg'ulotlarni talab etadi. Har bir pedagog bugungi kun o'quvchisi uchun yangicha usullar, zamonaviy texnologiyalar va namunaviy ko'rgazmalardan foydalanib, o'quvchilarning san'atga nisbatan hurmati, qiziqishi va ijodiy salohiyatini yuksaltirishi lozim. Ko'rgazmali materiallarning turli shakl va ko'rinishlari, ularni tayyorlash va darsga tatbiq qilish bilan, tasviriy san'at

ta'limining zamonaviy va samarali rivojlanishiga erishish mumkin. Shu boisdan ham bu masalada har bir pedagog ijodiy izlanuvchan, samarali pedagogik faoliyat yurituvchi, yangicha yondashuvlarga ochiq va har doim o'z ustida ishlovchi mutaxassis bo'lishi lozim. O'quvchilarda estetik tafakkur va san'atga bo'lgan mehrni tarbiyalash, ularni badiiy olamga yetaklaydigan vosita sifatida ko'rgazmalilik har jihatdan o'z ahamiyatini saqlab qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bobojonova, Z. (2019). "Maktabda san'at darslarida ko'rgazmali materiallardan foydalanish". Ta'lim va Innovatsiya, 6(2), 112-118.
2. G'aniyeva, D. (2022). "Tasviriy san'atga oid didaktik materiallarni ishlab chiqish muammolari". Zamonaviy Ta'lim, 8(1), 25-31.
3. Holmurodova, N. (2017). "Tasviriy san'at darslarida ko'rgazmalilik tamoyillari". Pedagogik Innovatsiyalar, 3(1), 47-52.
4. Ismoilova, R. (2021). "Rangtasvir mashg'ulotlarida vizual materiallardan foydalanish". Yangi Fikr, 5(1), 66-73.
5. Jalolova, M. (2020). "Maktabda tasviriy san'at darslarini samarali tashkil etish". Innovatsion Ta'lim, 2(3), 77-84.
6. Karimova, O. (2018). "Ko'rgazmali vositalarni tayyorlash va ulardan foydalanish usullari". O'qituvchi va Zamonaviylik, 7(4), 93-99.
7. Nurmatova, F. (2022). "Tasviriy san'at darslarida uslubiy tavsiyalar". Pedagogik Ma'rifat, 1(2), 19-24.